

Gajdó Ágnes

Lidi mama mindenkit túlél

A Hajnóczy-műhely legújabb kötetéről

Legyen szó riportról, interjúról, glosszáról vagy karcolatról, netán kisregényről, elbeszélésről vagy többkötetes családregegyről: a cím a legfontosabb. Legyen rövid, tömör, figyelemfelkeltő. Ha kritikáról vagy recenzióról beszélünk, nem árt, ha a cím a tárgyalt kötetéről is tartalmaz információt. A címadási kritériumok a tanulmánykötetekre is vonatkoznak, különben talán csak a szűk szakma venné a kezébe a fáradságos munkával készített produktumot. A szakkönyvekben előírt feltételeknek sokszorosan is megfelel a *Hajnóczy-tanulmányok* sorozat negyedik darabja, amely a 2011-ben rendezett országos Hajnóczy-konferencia előadásait foglalja magában. A cím: *Énekelt, és táncolt mint egy szatír*. Az alcím: *Nem szűnő párbeszédben*. Éppen eléggé figyelemfelkeltő ahhoz, hogy azonmód előkeressük a primer szövegeket is... Hajnóczyt olvasni nehéz feladat, s nem mindig lélekelelő. De Hajnóczyt olvasni jó. Mert nyers, mert őszinte, s mert rólunk is szól. Ő is azok közé a művészek közé tartozik, akik ars poeticáját (avagy önsorsrontását) József Attila (*Karóval jöttél...*) kezdetű költeményének két sorával határozhatnánk meg: „Magadat mindig kitakartad, / sebedet mindig elvakartad.” S mintha Hajnóczy rövid élete épp az egykor oly gyakran emlegetett mondás igazságát látszana igazolni: az értelmiség előtt két út áll, az egyik az alkoholizmus, a másik járhatatlan...

A könyvborítón egy régi fotó: Hajnóczy Péter oldaltáskával a vállán épp visszafordul a fotós felé. Feltehetően egy körfolyosós bérház gangján készülhetett a kép. Látszik a korlát rácsa, a kövezet is jellegzetes. Hajnóczy jobb lábával előrelép, a másikat épp emeli; bal keze a táskán. Tekintete tiszta. Arca komoly. Valamiféle sejtelmesség mégiscsak fölfedezhető a tekintetében. S azonmód ezernyi kérdés fogalmazódik meg a szemlélőben. Hová indulhatott? Mi volt a válltáskában, amit nem szíjazott be? Miért nézett vissza? A fotós szól utána? Vagy vetett még egy búcsúpillantást arra/azokra, akitől/akiktől elköszönt?

A válaszokon töprengve vegyük kézbe a karcsú könyvet, amely a Szegedi Tudományegyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékén működő Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhely negyedik tanulmány- és második konferenciakötete. 2011 őszén kétnapos konferenciát rendeztek, amelyen a harminc esztendeje halott író emlékét idézték meg, bemutattva egyben azt is, hogyan haladnak a 2010-ben, Reményi József Tamás révén gondozásukba került hagyaték feldolgozásával. A műhely vezetője, Cserjés Katalin bevezető írásában szól arról is, hogy a hagyaték sokféle meglepetést rejt a kutatók számára, s néhány példát hoz a körvonalazódni látszó témák, szövegek és problémák közül: „*a Martinovics-regény tervezete; a Kossuth-tervek; a Farinha füzetei és A gondnok; a mulatságosan túlzó című harminckettől oldalas gépirat (Az eperszínű spirálban szálló omega hattyuk vastüdejének páncélkútja), benne megrendítő szövegepizódokkal; a Kabul folyó kézzel újra s újra leírott verse; az újrairandó Hajnóczy-biográfia a feltalált új dokumentumokkal; Hajnóczy-szövegek (német, francia stb.) fordításának nyomai; az Akutagava-hypotext s Hajnóczy többi, még feltáratlan, feldolgozatlan olvasmánya, köztük az amerikai Dél nagy írói: Faulkner, Capote, Flannery O'Connor...*” (7–8. – kiemelés az eredetiben)

Feladat tehát akad bőven, a hagyaték feldolgozása hosszabb időt vesz igénybe. Ám az egyszerű, ha időről időre értesülhetünk az eredményekről, s megismerhetjük az újdonságokat.

A műhely tagjai között országos hírvű kutatók, doktoranduszok, egyetemi oktatók és hallgatók egyaránt megtalálhatók, s valamennyiükre jellemző a választott téma iránti elkötelezettség. A különböző személyiségű és gondolkodói alkatú kutatók különbözőképpen értelmezik a szövegeket, más-más nézőpontból közelítenek a Hajnóczy-prózához. E sokféleség teszi nagyon izgalmassá e munkát – számukra is, s feltehetően az olvasók számára is.

A kötetben mindenki helyet kapott, aki a konferencián szerepelt, hosszabb-rövidebb írások váltják egymást, s az különösen figyelemre méltó, hogy egymással valódi, valóban *nem szűnő* párbeszédben állnak. S ha már írásom elején a jó cím ismérveit említettem, a kötetben erre számos példát találunk. Mindjárt az elején Szőrényi László emlékidéző beszédét: „*Bazdmeg, van Epiktétoszod?*” Van, aki ezek után olvasatlanul félredobná a szöveget? Szőrényi tanár úr személyes emlékeit, élményeit meséli, idézi, de írásában felhívja a figyelmet arra is, hogy mennyire fontos az olvasók szerepe egy-egy alkotó halhatatlanná válásában. Vagyis abban, hogy ne felejtődjön el, hogy élt valaha egy igen tehetséges ember, aki történetesen remek író (remekíró!) volt... „*De szerencsére ott az olvasó, akit nem befolyásolhat semmilyen presztízs-világ, azaz megélhetési szempontok, mint egy kiadót, egy író és kritikus. Az olvasónak nem kell okvetlenül hülyének lenni, az olvasó az ilyesmitől fel van mentve, és éppen ezért hallatlanul jelentősnek tartom, hogy úgy tűnik, Hajnóczy számára az irodalomtörténeti felejtés Purgatóriumában eltöltött idő véget ért, véget ért, ugye.*” (14.)

S most lássuk, a műhely tagjai milyen értékes kincseket tártak föl a Reményi József Tamástól kapott, harminc évig „sportszatyorban” szunnyadó kilencdoboznyi Hajnóczy Péter-hagyatékból. Méry Erzsébet az író *Földoldozás* című novelláját mutatja be, s a bevezetőben kitér a kéziratban maradt írások publikálásának kérdésére is. Etikusa-e közzétenni, amit a szerző nem jelentetett meg? *A Földoldozás* gépiratban került elő a dobozokból, tollal beírt utólagos javításokkal ellátva. Feltehetően nem akadt kiadó, amely vállalta volna a kiadását, vagy pedig maga az író tartotta vissza, hiszen a novella egyes részei bekerültek *A halál kilovagolt Perzsiából* (a továbbiakban: *Perzsia*) betétszövegébe. Méry Erzsébet úgy látja, a *Földoldozás* a *Perzsia*-előzmények közé tartozik, ám önálló rokon szöveggént is megállja a helyét, „*ugyanis a Hajnóczy-életműben egészen újszerű, csak a Földoldozásban előforduló utalások és motívumok felülírhatják akár az eddigi Hajnóczy-elemzéseket is, de mindenképpen megnyitják az utat új párhuzamok felkutatása felé.*” (78–79.) A szerző három mozzanatra hívja fel a figyelmet, melyeket vázlatosan mutat be. Érdekesnek tűnik a Truman Capote-allúziók és párhuzamok vizsgálata, a zsidókérdés és a holokauszt teljesen újszerű megközelítése, valamint a fel-/földoldozás mint egyházi aktus motívuma.

Gaborják Ádám a *Lidi mama* című szöveget vizsgálja, amely véleménye szerint a *Jézus menyasszonya* és a hagyatékból hasonló terjedelmű, kísérletező írásaival rokon. Ebben is a hatalom anatómiáját, makro- és mikrodinamikáját ábrázolja az író, s bár a cím konkrét főszereplőt sejtet, a novella valójában politikai-társadalmi kritika. A szerző arra figyelmeztet, hogy „*Hajnóczynál a hatalom egyszerre intézményes és interperszonális. Két ember között megnyilvánulhat akár a legegyszerűbb formában, egy ujjmozdulatban, a nézés mikéntjében, vagy akár egy bérház liftjének elromlásában is. S mi tagadás, igencsak relatív (...). Ez a vékony hártya Lidi mama személyében is megfigyelhető. Minden rokonszenv ellenére, a hatalom hétköznapi működését érzékelhetjük, amennyiben ő az, akit irányítanak, mégis irányít, »parancsol«, így él túl mindenkit.*” (85. – kiemelés az eredetiben)

A hatalommal való konfliktus Hajnóczy életét is megkeserítette, mint oly sok kortársáét. Nagy Tamás a hagyatékból föllelhető, a Magvető igazgatójának, Kardos Györgynek címzett leveleket teszi közzé, amelyekben Hajnóczy és felesége *Az elkülönítőről* ír. Évek telnek el, míg egyáltalán választ kapnak. Négy évbe kerül, míg a kézirat visszajut hozzájuk a süllyesztőből... A szocializmus irodalmi életét és könyvkiadói gyakorlatát jól jellemzi ez az epizód. Ha valamit nem akartak kiadni, azt nem adták ki, s hogy még véletlenül se jelenhessen meg másutt sem, jó ideig fektették is a kéziratot. – *Az elkülönítő* című szépirodalmi-szociográfiai szöveg Nagy Tamás értelmezése szerint jogszociológiaként is olvasható. Ráadásul ez az írás, azaz „*az esztétikai jelentésképzés komplexitása*” erőteljesen „*korszakfüggő szemantikai aktualitásokhoz kötött*” – Nagy itt Keresztury Tibort idézi (aki viszont Petri György *Örökhétfő* című kötetével kapcsolatban írta le az idézett gondolatot). S még mondja valaki, hogy nem igaz az az állítás, mely szerint minden mindennel összefügg...

Mindig találhatunk összefüggéseket. Csak arra kell vigyázni, hogy ne misztifikáljuk és ne becsüljük túl a kínálkozó asszociációkat vagy értelmezési lehetőségeket. S vegyük figyelembe: „*a porladási idő 25 év*”... Dányi Ágnes dolgozatának (a *Perzsiából való*) címét idéztem, amelyben Hajnóczy 1977-es, méregzöld, kemény fedelű, a Kossuth Nyomda által kiadott 19×8,5 centiméter méretű naptáráról esik szó. A szerző a noteszben fellelhető összefüggő szövegrészekre vonatkozó észrevételeit teszi közzé, s ezzel új fejezetet nyit. Az irodalomtörténeteszek igazi kihívás elé néznek, amikor a legszemélyesebb feljegyzésekkel találják szemben magukat. A notesz például ilyen „műfaj”. Lehet-e, szabad-e publikálni, nyilvánosságra hozni, amit egykor Hajnóczy följegyzett? Előbbre viszi-e a kutatást, az életmű értelmezhetőségét a naptárakban lévő szövegfolym. Dányi úgy véli, a naptárak átírása, feldolgozása – például a szövegtranszformációk miatt – kiegészítheti a szépirodalmi hagyatékot, s nem utolsósorban nagyban hozzájárulhat az író személyes kapcsolati hálójának megrajzolásához. A 77-es noteszben például szerepel azoknak az orvosoknak a neve és elérhetősége, akik *Az elkülönítő* írásakor segítettek Hajnóczy Péter munkáját, vagy akik felkeresését, megszólaltatását tervezte.

Utólag minden fontos, a legapróbb cédula is. Az elszánt, gyakran kissé elfogult kutatónak csak arra kell vigyáznia, az író és műve iránti rajongása ne menjen irodalomtörténetési munkája rovására. Dobai Péter Cserjés Katalinnak írott levelében valami ilyesmire figyelmeztet: „*Last but not least: Hajnóczy Péter életművéből lehet ugyan hősi kultuszt csinálni, de nem muszáj... Ha tanítványait ráhangolja H. P. írásaira, az éppen elég. Az Ő tragédiájában túl sok gonosz véletlen játszott szerepet, ezeket a véletleneket nem volna szabad az Ő írásait feldolgozó munkákban föltétlenül szükségszerűségként minősíteni.*” (77.)

Természetesen mindig akadnak szkeptikusok, s olyanok is, akik megkérdőjelezzik egy-egy, az aktuális irodalmi kánonban szereplő életmű létjogosultságát. Ám ha akadnak is ellen(ke)zők, azt azért kijelenthetjük: Hajnóczy Péter zsenialitása megkérdőjelezhetetlen.

(*Énekelt, és táncolt mint egy szatír. Nem szűnő párbeszédben. Hajnóczy-tanulmányok IV. Lectum Kiadó, Szeged, 2012.*)